

ЗАГРОЗИ ДЕМОГРАФІЧНІЙ СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Н. Глевацька, кандидат економічних наук, доцент
Центральноукраїнський національний технічний університет

В умовах повномасштабної війни демографічна стабільність України перетворюється з соціально-економічної характеристики на один із ключових чинників національної безпеки та виживання держави. Війна спричинила безпрецедентні трансформації у відтворенні населення, що проявляються у масових міграційних процесах, зростанні смертності, різкому падінні народжуваності та деформації віково-статевої структури.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що сучасна демографічна криза має не лише короткостроковий, а й довгостроковий характер, формуючи ризики депопуляції, старіння населення та втрати людського капіталу, що ускладнює повоєнне відновлення країни.

Метою дослідження є аналіз основних загроз демографічній стабільності України в умовах воєнного стану та визначення ключових напрямів їх подолання.

Об'єктом дослідження є демографічні процеси в Україні, предметом – їх трансформація під впливом воєнних чинників.

У сучасній науковій літературі проблематика демографічної стабільності розглядається як ключовий елемент соціально-економічної стійкості держави та її здатності до відновлення в умовах кризових трансформацій [1]. Вітчизняні та міжнародні дослідження акцентують увагу на впливі війни, міграції, старіння населення та депопуляції як системних факторів, що визначають довгострокову динаміку людського капіталу та економічного розвитку [1].

Демографічна стабільність України в умовах воєнного стану характеризується різким погіршенням ключових показників і переходом до фази глибокої демографічної кризи. Ще до війни країна перебувала в стані депопуляції, однак повномасштабне вторгнення значно прискорило ці процеси [1].

Ключовим фактором демографічної дестабілізації стала масова міграція населення. За даними європейських інституцій, кількість українців, які перебувають під тимчасовим захистом у країнах ЄС, перевищує 4 млн осіб, що свідчить про безпрецедентні масштаби зовнішньої міграції [3]. При цьому значну частину мігрантів становлять жінки та діти, що призводить до втрати репродуктивного потенціалу та деформації демографічної структури [1].

Критичного рівня досягло падіння народжуваності: у 2024 році смертність в Україні майже утричі перевищила народжуваність [2], що означає стрімке природне скорочення населення. Така ситуація формує довгостроковий ефект демографічного спаду та загрозу відтворенню населення.

Паралельно відбувається зростання смертності та старіння населення, що проявляється у скороченні чисельності працездатних груп і збільшенні частки осіб похилого віку [1]. Це призводить до зростання демографічного навантаження на економіку та систему соціального забезпечення.

Додатковою проблемою є обмеженість статистичних даних, оскільки в умовах воєнного стану офіційна демографічна інформація є неповною, а оцінки базуються на непрямих джерелах, що ускладнює точний аналіз і прогнозування демографічних процесів [1].

Окремою проблемою є дефіцит достовірної демографічної статистики, що ускладнює науковий аналіз і державну політику:

Державна служба статистики обмежила публікацію демографічних даних під час воєнного стану

оцінки чисельності населення базуються на непрямих джерелах (реєстри, мобільні оператори, міжнародні дані)

існує розбіжність у даних щодо кількості мігрантів (наприклад, різниця між даними ЄС і українських служб сягає мільйонів осіб)

Узагальнюючи, демографічна криза в Україні проявляється у:

- скороченні чисельності населення
- втраті молодих і працездатних груп
- різкому падінні народжуваності
- зростанні смертності
- прискореному старінні
- статистичній невизначеності

Ці процеси мають довгостроковий характер і створюють системну загрозу економічному відновленню та національній безпеці держави.

Демографічна ситуація в Україні в умовах воєнного стану набула ознак системної кризи, що проявляється у стрімкому скороченні чисельності населення, руйнуванні його віково-статевої структури, втраті трудового та репродуктивного потенціалу, а також у формуванні довгострокових негативних тенденцій, які не можуть бути компенсовані природним шляхом навіть після завершення бойових дій. Сукупність факторів – масова зовнішня міграція, падіння народжуваності до критично низьких значень, зростання смертності та прискорене старіння населення – створює пряму загрозу економічному відновленню держави, функціонуванню ринку праці та системи соціального забезпечення, а також підриває демографічну основу національної безпеки.

За таких умов демографічна політика має перейти від реактивної до проактивної моделі та бути інтегрованою з економічною, соціальною та безпековою політикою держави.

До ключових напрямів стабілізації демографічної ситуації доцільно віднести:

стимулювання повернення населення через забезпечення безпеки, житла, зайнятості та доступу до соціальних послуг для мігрантів і внутрішньо переміщених осіб;

підтримку народжуваності шляхом впровадження довгострокових сімейних програм (фінансова допомога, розвиток дошкільної інфраструктури, гнучкі форми зайнятості);

зниження передчасної смертності через відновлення системи охорони здоров'я, розвиток реабілітаційних програм та психосоціальної підтримки населення;

активізацію трудового потенціалу за рахунок залучення економічно неактивних груп (жінок, осіб старшого віку, ветеранів);

удосконалення демографічної статистики шляхом впровадження альтернативних методів збору даних і створення єдиної системи моніторингу населення;

формування керованої міграційної політики, яка передбачає контрольоване залучення іноземної робочої сили без загрози соціальній стабільності.

Таким чином, відновлення демографічної стабільності має розглядатися як стратегічний пріоритет державної політики, оскільки саме людський капітал є ключовим ресурсом повоєнного відновлення та довгострокового розвитку України.

Список літератури

1. Чепурко Г. (2025). Виклики й загрози демографічній стійкості України під час війни. Соціологічні студії, 1(26), 58–72. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2025-01-43-43>
2. Opendatabot (2024). Смертність в Україні утричі перевищує народжуваність у 2024 році. <https://opendatabot.ua/analytics/birth-death-2024-6>
3. European Council (2025). Temporary protection for displaced persons from Ukraine. <https://ec.europa.eu>.